

Bodanäs herrgård

Antikvarisk medverkan i samband med
restaurering av flygelbyggnaden på Bodanäs 1:12.
Norra Sandsjö socken i Nässjö kommun
Jönköpings län

Bodanäs herrgård

*Antikvarisk medverkan i samband med restaurering av
flygelbyggnaden på Bodanäs 1:12
Norra Sandsjö socken i Nässjö kommun
Jönköpings län*

Rapport och foto: Anders Franzén
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2013

Innehåll

Inledning	5
Syfte	6
Historik	7
Före restaurering	9
Bottenvåningen	9
Vindsvåningen	15
Omfattning och vidtagna åtgärder	17
Dekorationsmålningarna i slaen	17
Bjälklagsförstärkning	17
Översyn av yttertaket	18
Ny takkupa	19
Skorstenar	19
Fasadpanel	20
Fönster	21
Sammanfattning	21
Referenser	24
Tekniska och administrativa uppgifter	24

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Inledning

Bodanäs herrgård omfattar bland annat en ålderdomlig flygelbyggnad med stora kulturhistoriska värden. Byggnaden kan sägas ha varit en överloppsbyggnad under lång tid och därför har inga ombyggnader företagits sedan en stor restaurering på 1920-talet. På grund av upprustningsbehovet tog en tidigare ägare kontakt med läns museet redan 1995 och sedan dess har flera besiktningar gjorts och diskussioner förts. Den 9 juni 2010 beslutade Länsstyrelsen om ett bidrag till byggnadens upprustning och därmed kunde restaureringen starta.

Som villkor för bidraget stadgades att arbetena skulle ske med antikvarisk medverkan. För denna medverkan har antikvarie Anders Franzén från Jönköpings läns museum varit anlitad.

Bidrag har lämnats även till konserveringsinsatser avseende den stora salens väggmålningar. Konserveringen har utförts av konservatorer från läns museet. Länsstyrelsen har haft tillsynen över denna konservering, inte läns museet.

I samband med att arbetena skulle starta tog byggherren initiativ till att inreda byggnaden för permanent boende. Antikvarisk medverkan har huvudsakligen fokuserat på de åtgärder för vilka bidrag utgått, men på önskemål från byggherren har även övriga åtgärder genomförts i samråd med antikvarien.

Arbetena startade i hösten 2010 och avslutades i huvudsak 2012. Föreliggande rapport sammanfattar vad som framkom vid arbetena.

Flygelbyggnaden inför restaureringen.

Flygbild över flygelbyggnadens närmiljö.

Syften

Åtgärdernas syfte var dels att åtgärda det eftersatta underhållet, dels att skapa förutsättningar för att använda byggnaden för permanent boende. De mer restaureringsmässiga åtgärderna var i korthet demontering av väggmålningarna på väv, översyn av stommen och de konstruktiva delarna, lagning av fasadpanelen, översyn och partiell omläggning av skiffertaket och reparation av skorstenarna. I enlighet med byggherrens planer att inreda byggnaden för permanent boende krävdes mer omfattande installationer och dessa förläggs till en planerad tillbyggnad för våtrum och köksentré mot öster.

Syftet med den antikvariska medverkan var att dokumentera befintligt tillstånd och genomförda åtgärder samt att ge råd i fråga om material- och metodval samt färgsättning. Den antikvariska målsättningen var inte att förändra, återställa eller att rekonstruera utan att i princip bibehålla byggnadens befintliga utformning så långt möjligt. Ett undantag var de sekundära stolparna i den stora salen. Dessa hade satts upp på grund av försvagningar i bjälklagskonstruktionen och eftersom dessa skulle åtgärdas kunde stolparna tas bort. Ett annat undantag var rekonstruktionen av huvudfasadens takkupa.

Flygelbyggnaden fotograferad 1903.

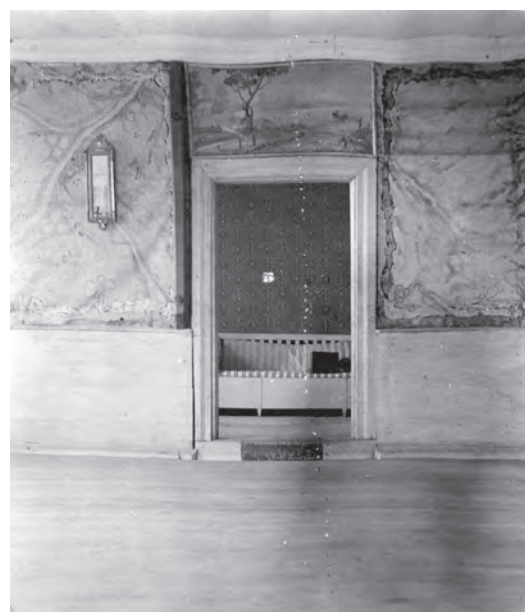
Historik

Namnet Bodanäs (Bodenes) nämns första gången skriftligt 1545 och förleden har tolkats som en form för förvaringsbod och näs står för landtunga. Enligt ett köpebrev 1641 försålde drottning Kristina bland annat egendomen Bodanäs och detta har givit upphov till berättelser om att flygelbyggnaden skulle ha anknytning till drottningen.

I skriftställaren Carl Martin Rosenbergs *Geografiskt-statistiskt handlexikon öfver Sverige* beskrivs Bodanäs 1883 som ett gods som omfattar Bodanäs (1 mantal), Sjömilsås (1 mantal) och Bodanäs kvarn och sågar. Bodanäs kvarn samt en del torp frånsåldes 1910.

Någon fullständig ägarlängd finns inte upprättad för Bodanäs, men nedanstående hållpunkter finns tillgängliga.

?	Gården ägs av familjen Stedt, bland annat Anna Juliana Stedt (1758–1825).
?–1823	Tullförvaltaren Axel Trosterus (1755–1823).
1823–1825	Doktor Sven Gabriel Fovelin (1782–1825). Fovelin gift med
1825–	Änkefrun Christina Wilhelmina Fovelin, f. Trosterus (1785–?).
?–?	Kyrkoherde Carl Johan Svalander (1807–1883, Ch. W. Fovelins måg). Gården bebos bland annat av extra ordinarie landskontoristen och f.d. kronolänsmannen Axel Johan Gabriel Svalander.
–1914	Carl Johan Gustafsson (1852–).
1915–1918	Hemmansägaren Lars Johan Karlsson (1856–).
1920–1921	Hemmansägaren Karl Artur Hultquist (1881–1921 15/8).
1921–1924	Hemmansägaren Johan Fredrik Göransson (1858–1932).
1921–1924	Hemmansägaren John Einar Synnergren (1886–1949 10/2).
1925–1958	Greve Werner Vitzthum von Eckstädt (1886–1958), ryttmästare vid kyrassärregemente, född i Modelwitz, Sachsen, Tyskland.
1958–1963	Dennes änka Britta Vitzthum, f. Sparre (1890–1963).
1963–1997	Dennes dotter Ursula von Kanitz (1916–1997), gift (?–1961) med greve U. von Kanitz.
1997–1998	Dödsboet
1998–	Genom köp nuvarande ägarna Eva Skoglund Carlsson och Carl-Magnus Carlsson.

De två övre bilderna visar den stora salen fotograferad 1903. Den nedre bilden visar salen 1947.

Flygelbyggnaden fotograferad 1947.

Före restaurering

Byggnaden är uppförd av timmer i 1½ våning. Fasaderna är klädda med något olika brädpaneler. Mot söder utgörs den av locklistpanel, troligen tillkommen vid 1900-talets mitt. På gavlarna finns en ålderdomligare lockpanel och på den norra fasaden finns en mer sentida lockpanel.

Knutarna är utskjutande och inklädda med panel, s.k. knutlådor. Mellan knutskallarna vid hörnet finns stående följare, som också är inklädda. Flertalet fönster är av tvåluftstyp med två horisontella spröjsar i varje båge. Fönstren är kopplade och svartmålade. Fönsterfodren är profilerade, utom mot norr där de endast är sågade. Fönstren i bottenvåningen har troligen tillkommit vid 1900-talets mitt, medan vindsfönstren är äldre.

Huvudentrén utgörs av en inåtgående pardörr klädd med panel som målats i svart kulör.

Byggnaden har ett brutet yttertak där de övre takfallen är helvalmade. Detta är belagt med skifferplattor med spetsarna nedåt. Skifferplattorna vilar på en takbotten av brädor med hyvlade stickor ovanpå. Vidnocken finns två skorstenar klädda med svartmålad stålplåt.

Byggnaden vilar på en sockel av fältsten med fogning. Mot söder är sockeln låg, men mot norr och sjön är den högre.

Bottenvåning

Byggnaden har en sexdelad plan i bottenvåningen med en utskjutande central sal. Direkt innanför entrén ligger **förstugan** (10, se planer sidan 23). Rummet har ett golv av spontade brädor utan ytbehandling. Väggarna utgörs av den synliga liggstimmerstommen, men den nedre delen av väggarna är klädda med en slät liggande panel med en profilerad list överst. Överst på väggarna, mot taket, löper en kraftig profilerad list av trä. Väggarna är målade i vitt och bröstpanelen är gråmålad.

Dörrarna mot angränsande rum är spegeldörrar med fyra stående, utanpåliggande speglar i varje. Dörrarna är målade i grå kulör. Taket utgörs av ett brädtak bestående av breda, handhyvlade och spontade brädor.

Ömse sidor av dörren till stora salen har inbyggnader av stående brädor. Den ena inrymmer ett förråd (18) och den andra inrymmer trappan till vindsvåningen (11). Inbyggnaderna är vitmålade, men har grå kulör under. Den förra har väggar av timmer respektive stående brädor. Väggarna har rester efter bortrivna tapeter. Trappuppgången har väggar av timmer respektive stående brädor utan ytbehandling.

Genom en byggnadsarkeologisk analys kan en rad slutsatser dras beträffande förstugans förändring genom åren. Av riktigt hög ålder är bröstpanelen och eftersom de två inbyggda rummen inte omfattas

Förstugan, rum nr 10.

Bröstpanelen, som aldrig målats om, i en av inbyggnaderna.

av panelen tycks dessa komponenter i huvudsak vara samtida. Den inbyggnad som ligger till vänster när man kommer in har kvar sin originalvolym, men inte den högra. Detta kan man se genom att en del av väggpanelen går in i denna ombyggnad. Den har således blivit förstörad så att den når längre fram till salsdörren är ursprungligen. Denna förändring har säkerligen skett när trappan till övervåningen ändrades (se nedan) och trappans förändring bör vara förknippad med att byggnadens höjd ökades i efterhand.

Den lilla del av bröstpanelen som i dag ligger i inbyggnaden tycks ha endast ett färgskikt, gråsvart, och detta bör vara original. Att inbyggnadens vägg flyttats mot dörren stöds också av att en vertikal linje kan skönjas inne i trapploppet, se illustration.

När trappan byggts om har det även blivit nödvändigt att låta den övre delen av inbyggnadens vägg mot salsdörren vinkla ut. Denna vinkel har troligen inte funnits tidigare, eftersom den motsatta inbyggnadens motsvarande vinkel uppenbarligen är sekundär att döma av taklistens komplettering, se illustration.

Översikt över farstun. De röda pilarna anger hur långt inbyggnaderna nått fram tidigare. I efterhand har den högra inbyggnaden förstörats och båda försetts med vinklarna upptill. Den svarta pilen anger den plats där stänkmålningen påträffats.

På väggen mot salen finns en rad små vapensköldar uppsatta. En av dessa har gått förlorad och bakom den syns en stänkmålning.

Sammanfattningsvis har förstugan ursprungligen haft en bröstpanel i gråsvart kulör och omålade timmerväggar däröver, inbyggnaden till höger har varit lika stor som den till vänster och det har inte funnits några vinklingar upptill. I samband med att byggnaden höjdes tvingades man att bygga om trappan för att nå upp till den nya vindsnivån. Som en följd av detta har den högra inbyggnaden förstörats och båda inbyggnaderna försetts med vinklingarna upptill. Då eller vid ett senare tillfälle har väggarna, troligen endast över bröstpanelen, stänkmålats. Därefter har vapensköldarna satts upp och väggarna målats, kanske i den nu befintliga kulören.

Rummet i sydväst (12) har ett golv av brädor. Väggarnas timmer är täckt av puts med skador i varierande omfattning, bland annat sprickbildning och putsbortfall.

Trappan upp till vinden. Den stående pilen anger hur långt inbyggnaden ursprungligen nådde. Den horisontella pilen anger den brytpunkt där trappan får en annan konstruktion med vangstycke och smalare steg vilket bör var en sekundär ändring när trappan skulle nå till den förhöjda vindsnivån.

Bilderna till vänster och nedan visar rum 12. Dörren mellan rum 12 och 13 tycks vara sekundär av flera anledningar. Rum 12 har påkostade väggmålningar i fältindelning. Den ena dörren, mot förstugan (rum 10) är inkomponerad i fältindelningen, men den andra dörren är det inte. Dörrfoderna hos de båda dörrarna är olika. Slutligen skymtar det tidningspapper bakom fodret till rum 13, vilket torde datera fodret till tidigast sent 1800-tal. Att dörrbladen till både rum 13 och 10 är snarlika tyder på att dörrbladet till rum 13 är återanvänt från ett annat läge i byggnaden.

Ovan visas stommens timmer, ovanpå detta pappret med rosa limfärgsmålning och över detta ett putsstikt. Nedan syns väggens nedre del med målad bröstning. Det mörkgråa är originalmålning och det ljusgråa sekundärt. Nedtill syns penseldragen från den första målningen.

Spisen i rum 12 där den övre delen har hög ålder, medan det mesta under frisen tycks vara ommurning från 1900-talet. Gjutjärnshällen har inte tillhört byggnaden från början utan har troligen också återanvänts på 1900-talet.

Direkt på timret finns flera spår av påklistrat papper med en rosaröd limfärgsmålning. I ett senare skede har man försett timmerytan med täta yxhugg för att skapa fäste för den puts som påfördes för att jämna till och isolera väggarna. På denna puts finns en avancerad gustaviansk dekorationsmålning med illusoriskt målade listverk i fältindelning och blomslingor. Den nedre delen av väggputsen är slätmålad i grå kulör. Den nedersta delen (ca 10 cm) av putsen är inte målad och här har troligen en golvsockel funnits, även om det är svårt att hitta spikhål eller andra fästpunkter för en sådan. Det är intressant att gränsen mellan det målade och omålade inte är en skarp linje som skulle uppstått om man målade väggen efter att sockeln satts upp. I stället kan man skönja de nedersta penseldragen som slutar i en ojämn linje ca 10 cm ovanför golvet.

Den timrade gavelväggen har spår av ett fönsterhål liknande det i rum 16. I rummets inre hörn står en murad och putsad öppen spis med flagnande blå färg och med vitt färgskikt under. I eldstadsbotten ligger en järnhäll med bland annat initialerna *A F v S* och året 1808. Spisen övre del har ålderdomliga och tidstypiska drag och dessutom en slät putsyta. Den nedre delen av spisen har en utformning av ovanligt slag samtidigt som putsytan är grövre. Allt tyder på att den nedre delen av spisen har murats om och att detta gjorts samtidigt som gjutjärnsplattan tillkommit. Eftersom plattans initialer inte stämmer in på ägarlängden är inskriften och plattan knappast ursprungligen förknippad med byggnaden, utan bör ha tillkommit under 1900-talet.

I spisen står en solursplatta av sten löst uppställd. Hjärtskölden kan förknippas med ätten Sparre, den släkt som Birgita Vitzthum (Werner Vitzthum von Eckstäds hustru) tillhörde. Dörrarna mot angränsande rum har fyra utanpåliggande, stående spegla och är målade i grå kulör. Taket utgörs av spännpapp målad i vit kulör.

Rummet i nordväst (13) har ett golv av brädor. Under tapeterna finns ett lager rappning med dekormålning. Dekormålningen utgör en svartgrå bård utefter kanterna.

Mellan bröstningfältet och överliggande fält finns spår efter en påspikad, men sedan länge borttagen list. Timrets insida är huggen som fäste för rappningen, men i åtminstone det nordöstra hörnet saknas denna huggning ca 10-20 cm från hörnet.

I rummets inre finns en blekgul kalkelugn. Eldstadsvingarna har grå stänkmålning under tapetskiktet. Dörrarna mot angränsande rum har fyra utanpåliggande, stående speglar och är målade i gråblå kulör. Dörrfodret mot rum 14 har ett brunt färgskikt under befintlig gråblå färg. Taket utgörs av spännpapp målad i vit kulör.

Den stora salen (14) i byggnadens mitt skjuter ut från byggnadskroppen mot norr. Rummet har ett golv av smalare brädor utan ytbehandling. Väggarna utgörs av vävspänning med dekorationsmålerier – en naiv marmorering i en blå färgskala. Över dörrarna finns dörröverstycken målade på vävspänning. Den nedre delen av väggarna är klädd med en liggande slät brädpanel som målats i blå kulör. Överst på väggen, mot taket, löper en kraftig profilerad list i vit kulör.

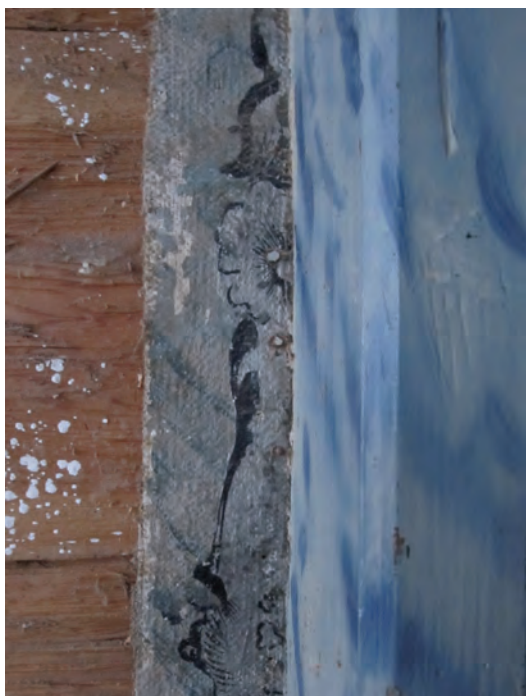
Dörrarna mot angränsande rum har fyra utanpåliggande, stående speglar och är målade i blå kulör. På den innersta, södra väggen finns fast skåpsinredning av slät brädpanel. Även denna skåpsfront är marmorerad som väggarnas vävspänning.

I rummets sydvästra hörn står en rörspis med rak front och med putsad och vitmålad exteriör. Infälld i putsen sitter en liten mässingsbricka med texten "GRAF VITZTHUM von ECKSTÄDT 1908". Spisens eldstadsbotten utgörs av en gjutjärnsplatta. Rummet har ett tak av breda, handhyvlade brädor som fästs med handsmidd spik. Fristående i rummet finns två pelare av trä som håller upp bjälklaget.

Ovan visas kakelugnen i rum 13 och nedan en detalj från rummets dekorationsmålning.

Ovan visas den stora salen under pågående restaurering. Nedan syns spår efter en eldstad med en annan vinkel än den befintliga. Till vänster syns rester efter en troligen äldre dekormålning i salen.

Stora salen med spår i taket efter en mindre taklist.

Rum 15 med den gröngula kakelugnen och den vita vävspänningen.

Den byggnadsarkeologiska analysen visar att eldstadens övre del ändrats i efterhand att döma av de vita färgspåren i taket under takpappen, se illustration. Vidare tycks en takväv finnas i skåpens tak, men inte i själva rummet. Detta kan tyda på att hela rummet haft takväv i ett tidigt skede och att de väggfasta skåpen placerats där i samband med vävspänningen eller senare.

Rummet i byggnadens nordöstra hörn (15) har ett golv av brädor, som målats blågrå. Väggarnas timmer är täckt av papp som målats i vit kulör. Utanpå finns rester av pappspänning och tapeter. Den nedre delen av väggen är klädd med en liggande slät brädpanel som målats i vitaktig kulör.

I rummets inre hörn står en kakelugn med gulglaserade kakel. Kakelugnen har rak form och den nedre delen har en utkragning. Ugnen kröns av palmettdekor. Ugnsbasen utgörs av slätt, troligen oglaserat kakel och en palmettdekor där över. Eldstadsöppningens luckor är av oxiderat stål.

När brädtaket frilades framkom att det tidigare stått en rundad eldstad i hörnet i stället för en med rak form. Dörren mot rum 16 har en spegeldörr med tre speglar och den är vitmålad. Taket utgörs i grunden av ett brädtak med breda, handhyvlade och vitmålade brädor, men på detta finns rester av en gammal vävspänning. Nästa lager utgörs av ålderdomlig pappspänning av ihopklistrade pappersark. Underst finns en mer sentida pappspänning målad i vit kulör.

I byggnadens sydöstra hörn har rummet (16) ett golv av brädor. Väggarnas timmer är delvis frilagda efter att ha varit pappspänt och tapetserat. I rummets inre finns fundamentet till en eldstad. Dörrarna mot förstugan (rum 10) har fyra utanpåliggande speglar. Mot rum 15 har dörrbladet tre speglar. De är målade i grå kulör. Gavelväggen har tydliga spår efter ett igensatt fönster.

Taket utgörs av spännpapp målad i vit kulör. När spännpapp och brädtak demonterats framkom ett innertak ovanför bjälkarna. Detta brädtak och bjälkarna var vitmålade.

Vindsvåning

Vindsvåningen utgörs till största delen av en kallvind, men vid gavlarna mot väster, norr och öster finns inredda rum. Vid gavlarnas sidor finns dessutom fyra vindskontor med snedtak.

Kallvinden (20) har något varierande golvnivåer med ett golv av breda obehandlade brädor. Väggarna utgörs av den synliga timmerstommen och taket är ett glest undertak av brädor. Takstolen är synlig från kallvinden.

I rummets östra och västra delar står på varje sida en skorstensstock med putsad utsida. Mot söder har taket spår efter en borttagen takkupa. Dennas fästen i golvbjälkarna och takstolen nedtill syns genom urtag. I takbotten finns en ilagning och den tidigare takkupeöppningen i takbotten visar en välvning.

Pappspänningen i rum 15:s tak, vilken består av hopklistrade ark i stället för våder. Nedan visas eldstadsfundamentet i rum 16.

Översikt över kallvinden med trappan ner till bottenvåningen.

Vinkeljärn på vinden som förankrar träkonstruktionen vid en av storskensmurarna. Beslaget är stämplat med Götaströms Bruks järnstämpel, se nedan. Götaströms bruk låg i Tofteryds socken och var i gång från 1672 till 1896. Bilden har vänts upp och ned för att stämplens skall kunna utläsas.

Vinden efter isolering mot takbotten.

Den västra gavelkammaren (21) är ett rum med brädgolv bestående av breda brädor som målats med grå oljefärg. Väggarna utgörs av liggande timmer som målats gråvitt. Fönstrets foder är profilerade och vitmålade. Innertaket utgörs av breda brädor utan ytbehandling. Eldstad saknas.

Den östra gavelkammaren (23) är ett rum med brädgolv bestående av breda brädor som målats med grå oljefärg. Väggarna utgörs av liggande timmer som målats gråvitt, fränsett ett rektangulärt parti som har obehandlat timmer. Fönstrets och dörrens foder är profilerade och vitmålade. Innertaket utgörs av breda brädor som målats vita. Eldstad saknas.

Den norra kammaren (22) är ett rum med brädgolv bestående av breda brädor. Väggarna utgörs av liggande timmer med vit målning. Fönstrets foder är profilerade. Innertaket utgörs av breda brädor utan ytbehandling. Eldstad saknas.

Ovan: Gavelkammare nr 21. Nedan: Gavelkammare nr 23.

Omfattning och vidtagna åtgärder

Dekorationsmålningarna i salen

Inför arbetenas start demonterades större delen av dekorationsmålningarna på väv av konservator. De delar av väven som inte behövde demonteras på grund av stomlagningar fick sitta kvar, men erhöll ett yttre skydd. Konservator Ninni Ekre, Jönköpings läns museum, har lämnat en redogörelse för dessa arbeten i en särskild konserveringsrapport (Ekre 2010).

Bjälklagsförstärkning

Att det funnits skador i bjälklagskonstruktionen har varit känt, bland annat eftersom två sekundära stolpar funnits i den stora salen. I samband med restaureringen konstaterade entreprenören att bjälklaget omfattar tre nivåer, vilket torde vara en följd av att väggarna höjts ett par stockvarv. Vidare har det uppenbarligen varit läckage i takvinklarna mellan huvudlängans tak och takkupan mot norr. Där har vatten trängt in och rötskador har uppstått i vägg-timret och bjälklaget. Därför har de två stolparna infogats för att förstärka konstruktionen.

Vid arbetena frigjordes bjälklagskonstruktionen i salen till stor del genom att salens innertak mot norr demonterades och vindens golv delvis togs bort. Härigenom kunde nya, kompletterande bjälklagsförstärkningar infogas.

Vidare fick delar av timmerväggarna mot de angränsande rummen bytas ut mot nytt timmer och en ny följare placeras i rum 13, nära dörren mot salen. Den nya följaren gavs en utformning med stålbultar, kvadratiska brickor och fasningar som i hög grad liknade den gamla följaren på salens östra vägg.

Ovan och nedan visas förstärkningarna av bjälklaget över den stora salen.

Genom förstärkningarna av bjälklaget över den stora salen kunde två sekundära pelare tas bort.

Närmast under skifferplattorna låg hyvlade stickor.

Ovan: Stickorna under skifferplattorna hade många kvisthål och var inte väderbitna. Detta tyder på att det befintliga sticktaket inte exponerats, utan varit täckt av skifferplattor från början.

Nedan och till höger: Spikning av skiffertaket pågår.

Resultatet av bjälklagsförstärkningarna var en stabilare konstruktion, delvis återställt bjälklagsläge samt det mest iögonfallande: borttagna stolpar i salen.

Översyn av yttertaket

Byggnadens tak består av takstolar, en takbotten av breda brädor, hyvlade stickor och skifferplattor överst. Delar av skifferlagret är skadat och en del plattor har fallit ned.

Skifferplattorna har spikats med kopparspik. Ofta har spikningen skett i "haken", men ofta även i hål mitt på plattorna. Att flera plattor rubbats beror troligen bland annat på att haken varit för grunda.

Inledningsvis demonterades skifferplattorna varsamt. Vid rivningen av detta och delar av skiffertaket framkom flera intressanta iakttagelser. De brädor som fyllt igen öppningen i taket där takkupans läge varit har mycket kraftiga dimensioner. De är spikade med smidd spik och klippspik vilket tyder på att de satts dit under 1800-talets andra hälft eller senare. Detta daterar sannolikt när takkupan borttagits. Det befintliga sticktaket under skifferplattorna har ett ca 150 mm långt bleke och de ligger i tre lager. Många stickor är försedda med kvisthål. Vidare har stickorna inte utsatts för väder och vind innan skifferplattorna lades. Sammantaget visar detta på att dessa stickor aldrig varit eller tänkts vara synliga och att skiffern lagts samtidigt.

De befintliga stickorna under skifferplattorna bevarades och ovanpå dessa lades ett lager oljehärdad masonit. Som underlag för skifferplattorna reglades takbotten upp. Slutligen spikades skifferplattorna på plats.

Ersättningsskiffer hämtades från gården (jordkällare), men har även förvärvats från Qvarnarps byggnadsvårdsbutik. Detta skiffer har, enligt uppgift, brutits i Hörnebo skiffergruva. De två olika

skifferplattorna skiljer sig ifrån varandra genom något olika format – originalskifferplattorna är något mindre. Kulören däremot, är nästan identisk.

Ny takkupa

På det södra takfallet har det med all sannolikhet funnits en takkupa. Detta framgår av spår i takstolen och takets brädlager. I de två mittersta sparrarnas nedre delar finns urtag vända emot varandra för i dag borttagna stående stolpar. Dessa stolpar visar läget för takkupans framkant. I takbotten visar skarvar i brädläggningen den tidigare öppningen för takkupan. Den övre skarven är välvd. Av detta bör man kunna dra slutsatsen att här funnits en takkupa med svagt välvt tak. Det är inte bevisat, men högst troligt att takkupan är samtida med takstolen. Eftersom ägaren ville skapa ett intag av dagsljus på vinden gjordes en rekonstruktion av den borttagna takkupan.

Inför rekonstruktionen var takkupans mått givna beträffande bredd, höjd och framkant i enlighet med ovan nämnda iakttagelser. Det som skiljer den tidigare takkupan i jämförelse med den nya är att den nya är isolerad och därför något större. Isoleringen gjordes emellertid så begränsad som möjligt.

Fronten och sidorna kläddes med locklistpanel lika sydfasadens. Takkupans tak och "vindskivor" kläddes med plåt med falstäckning. Takkupans tak skjuter ut ca 100 mm ut från väggarna och "vindskivan" är ca 100 mm bred. Nedanför kupan lades skiffer. .

Skorstenar

De två skorstenarna består av gult tegel från 1950-talets mitt och är plåtinklädda. När den ena skorstenen revs uppvisade den kraftig frostsprängning. Vid ommurningen användes äldre fotografier som förebild. I skorstensrören lades ståltuber.

Innan uppförandet av takkupan gjordes en atrapp för att pröva dimensionerna.

Inför ommurningen av skorstenarna användes en förstoring av ett äldre fotografi (ovan) som förebild. Till vänster visas det färdiga resultatet.

Panelen, exempelvis den mot väster som visas ovan, hade å ena sidan tekniska skador, men å den andra också patina. Därför var målet att åtgärda tekniska brister, men att bibehålla så mycket som möjligt av det gamla materialet.

Fasadpanel

Gavelfasaden mot väster

Fasadpanelen (ålderdomlig lockpanel) restaurerades genom att upplagning skedde med återanvända brädor från den östra gaveln. Panelen spikades med gamla, återanvända spik. Syllen var, enligt uppgift, i god kondition, men mindre lagningar åtgärdades. Sockelmuren kompletterades och justerades. Befintliga fönster (troligen tidigt 1900-tal utan beslag) bevarades, lagades och kompletterades. Befintliga, profilerade foder bevarades liksom vattbrädorna

Fasaden mot norr

Den befintliga locklistpanelen är troligen från 1900-talets mitt. Timmerstommen frilades, pappades och de bakre brädorna återanvändes delvis. För övrigt användes nya kilsågade bakre brädor. Dessa spikades något glesare och försågs med nya lockbrädor. Spikning skedde med klippspik. Befintliga fönsterkarmar bevarades och kompletterades med en vattlist av trä nedtill. Befintliga bågar (från omkring 1950) bevarades. Befintliga foder kasserades och ersattes med profilerade foder med vattbrädor med girade hörn. Syllen behandlades som den västra gaveln.

Gavelfasaden mot öster

Gavlröstets befintliga lockpanel bevarades och restaurerades som den västra gaveln. Den nedre delen av fasaden demonterades var- samt för att kunna återanvändas. Större delen av den nedre fasaden kommer att byggas in när tillbyggnaden uppförs. Befintliga fönster (troligen 1750-1850 med beslag) bevarades liksom befintliga, profilerade foder och vattbrädor. När panelen på bottenvåningen demonterades framkom de igensatta fönstrena.

Ovan: Den östra gavelns panel revs delvis inför uppförandet av tillbyggnaden. Här framkommer ett av de igensatta fönstren.

Till höger: den östra fasaden inför arbetena.

Huvudfasaden mot söder

Den befintliga locklistpanelen tillkom troligen när fönstren i bottenvåningen byttes ut omkring 1950. Denna panel demonterades, timmerstommen pappades och en ny lockpanel spikades med återanvänd och ny smidd spik. Fasadbrädorna gjordes mer ”levande” genom något olika avstånd och genom att kilsågade brädor, åtminstone delvis, användes.

Det har funnits ett intresse från byggherrens sida att förse huvudentrén med ett tak. Vid demonteringen av fasadpanelen framkom inga spår efter någon form av tak eller veranda.

Fönster

Vid bytet av fasadpanel mot söder uppkom frågan om fönstrens foder. Ett prov skapades som i stora drag följde det utseende som kan skönjas på ett foto från 1903. Några detaljer justerades dock. Vattbrädan nedtill gjordes något bredare, d.v.s. mer utskjutande, både av utseendemässiga och praktiska skäl. Plåten på vattbrädan gjordes utan den skarpa vinkeln i framkanten. I stället gjordes en flackare vinkel. Härigenom framkom det tydligare att det finns en bräda under plåten.

Sammanfattning

Genom de utförda åtgärderna har flygelbyggnadens framtid säkerställts för överskådlig framtid. Visserligen har omdaning till permanent boende medfört vissa nödvändiga tillägg, som lyckligtvis kan dessa koncentreras till den tänkta tillbyggnaden, men samtidigt kommer byggnaden få en funktion som medför att den kommer att användas och vårdas framöver. Detta är betydelsefullt för byggnadens framtid.

Under arbetenas lopp framkom en hel del intressanta byggnadsarkeologiska spår som tillför en hel del till byggnadens historia. En dendrokronologisk undersökning av timret i stommen skulle kunna klarlägga både tillkomsttiden för den ursprungliga stommen och när huset byggdes på.

Genom delförstoring av ett äldre fotografi kunde en förebild för fönsteromfattningarna tas fram.

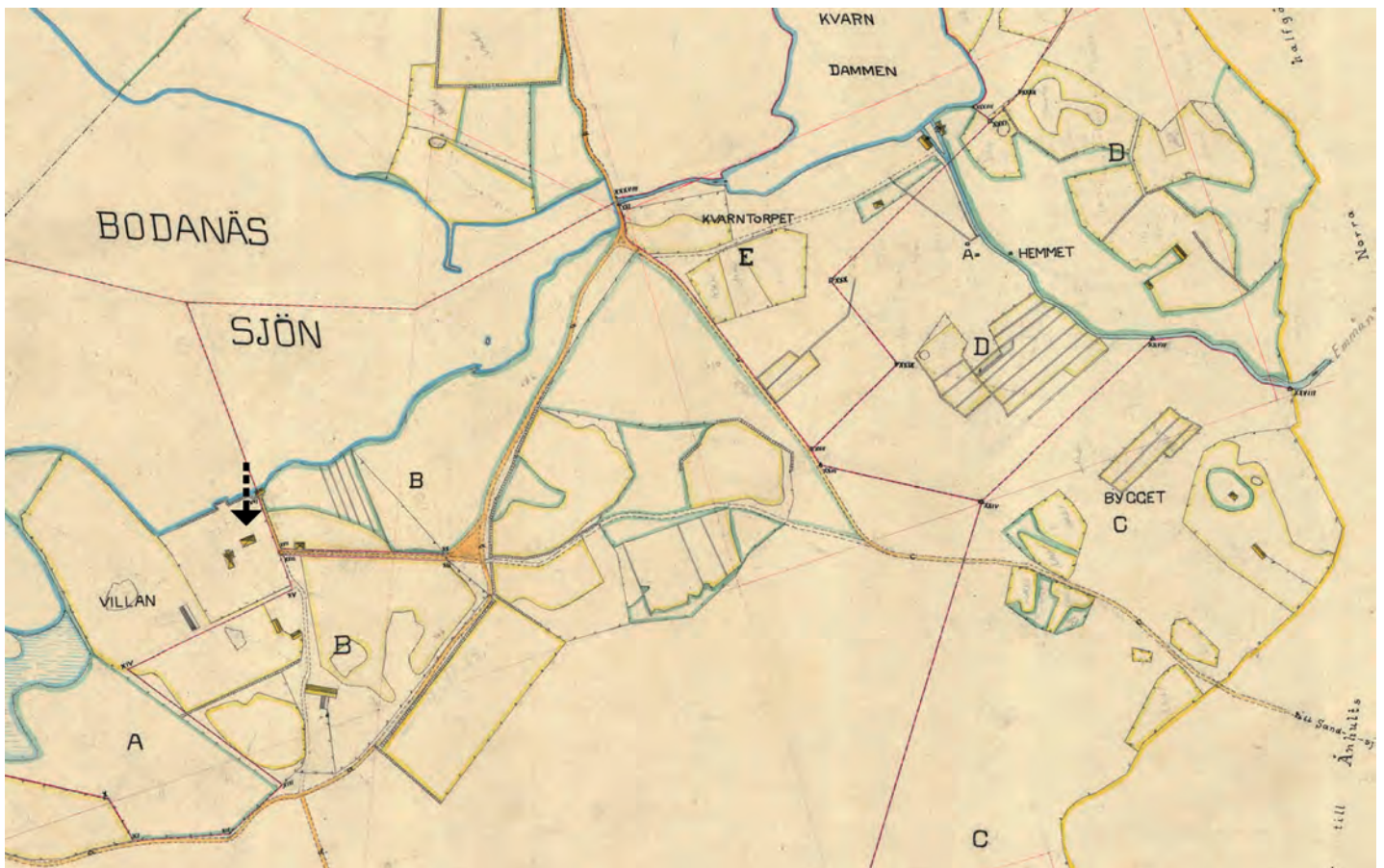
Exempel på förstärkning med ståltag av stommen i rum 13. Lägg märke till att yxhuggen på timret saknas närmast hörnet.

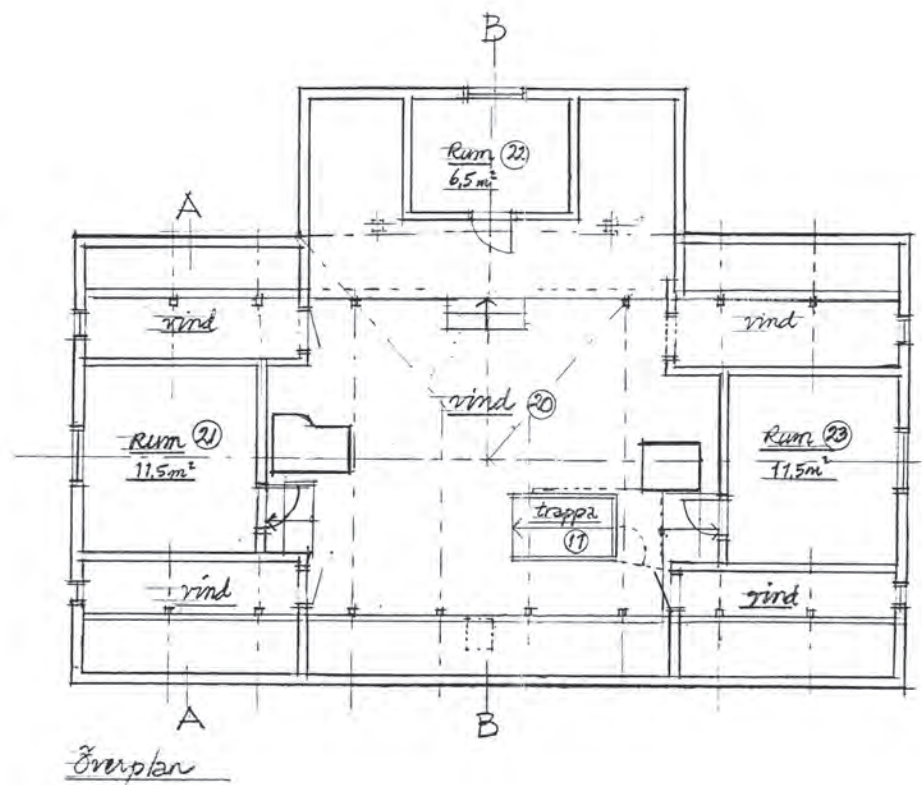
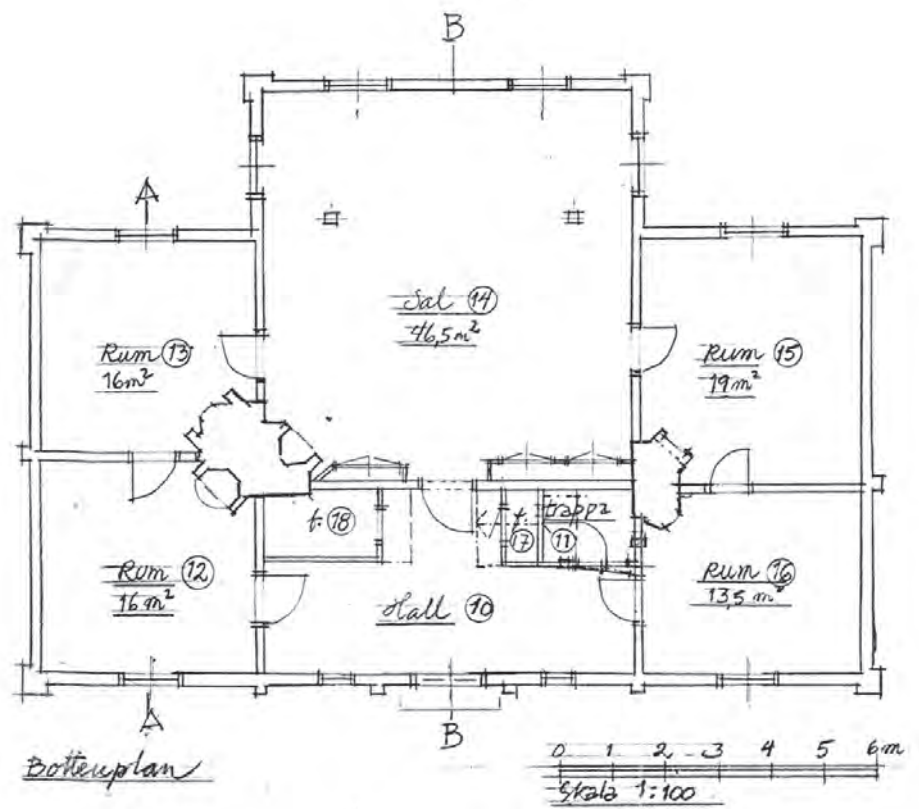

Den stora salen efter att väggmålningarna återmonterats.

Lantmäterikarta från en ägostyckning 1909. Pilen markerar den aktuella flygelbyggnaden.

Uppmåtningsritningar av arkitekt Lars Danielsson, 2000.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museum, Jönköping.

Landsarkivet, Vadstena

Tryckta källor

Ekre, N (2010). *Bodanäs säteri. etapp 1. Kristinahuset. Nedmontering av marmorade väggfält. Konserveringsrapport 2010:158. Jönköpings läns museum.*

Elgenstierna, G. (1932) *Den introducerade adelns ättatavlor.*

Götaströms bruk 1672 - 1896 : Åkdonstillverkningen i Skillingaryd från 1850-talet fram till våra dagar.

Rosenberg, C.M. (1883). *Geografiskt-statistiskt handlexikon öfver Sverige. Svenska järnstämplor* (1918, facsimil 2004).

Virdestam, G. (1934). *Växjö stifts herdaminnen.*

Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr: 315/08

Fastighetsägare: Eva Skoglund Carlsson och Carl-Magnus Carlsson

Byggentreprenör: Svensk Byggtradition, Vireda

Antikvarisk medverkan: Anders Franzén, Jönköpings läns museum

Rapportansvarig: Anders Franzén, Jönköpings läns museum

Foto: Anders Franzén, Jönköpings läns museum

Slutbesiktning: 30 januari 2013

Län: Jönköpings län

Kommun: Nässjö kommun

Socken: Norra Sandsjö socken

Fastighetsbeteckning: Bodanäs 1:12

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv

Byggnadsvårdsrapport 2013:26
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM